

REHABILITATION OF AFGHANS WITH DISABILITY

Det kommer motstridiga bilder från det krigshärjade Afghanistan. Alltifrån hot och dålig säkerhet till fattigdom, arbetslöshet, brist på bostäder och service. Men också bilder av återuppbyggnad – av hus, vägar, vattensystem, lag och rätt och skolor, som aldrig tidigare haft en större tillströmning av elever än nu, både flickor och pojkar, och en hälsosektor som blir tillgänglig för allt fler.

TEXT: ANNE HERTZBERG
ÖVERSÄTTNING: JOHAN RAHM

Hur får funktionshindrade del av utvecklingen? Afghanistan har skrivit under de internationella konventionerna om mänskliga rättigheter. Det betyder att de funktionshindrade ska ha samma tillgång som alla andra till den utveckling som sker och få samma skydd mot övergrepp. Men det vet vi, att här som i andra länder behöver funktionshindrade stöd genom olika insatser och upplysning i det civila samhället, för att de på lika villkor ska kunna utöva sina rättigheter och kunna ta del av samhällstjänster och den demokratiska utvecklingen.

Fysisk rehabilitering

Svenska Afghanistankommitténs program *Rehabilitation of Afghans with Disability*, RAD, är en omfattande och mångsidig verksamhet: fysisk rehabilitering, undervisning för barn med speciella behov, stöd till yrkesutbildning, arbete och intresseorganisationer som bildar opinion för funktionshindrades rättigheter både lokalt och nationellt.

Man kan fråga sig om fysisk reha-

► RAD

- **RAD står för** Rehabilitation of Afghans with Disability
- **RAD-programmet** tar sin utgångspunkt i arbetet för mänskliga rättigheter.
- **I slutet av 2005** arbetade 378 personer med RAD-programmet (102 kvinnor).
- **6 700 personer** fick ortopedisk hjälp genom RAD-programmet under 2005.
- **52 200** fick fysioterapeutisk hjälp 2005.
- **4 050** personer fick under 2005 hjälp med olika former av specialundervisning.

bilitering – fysioterapi och ortopediska hjälpmedel som proteser och rullstolar – hör ihop med mänskliga rättigheter? Tveklöst ja. Grundbulten heter förebyggande åtgärder. Det vill säga att förhindra att ett funktionshinder förvärras, att det behandlas tidigt och med rätt träning eller blir kompenserat av funktionella hjälpmedel. Till exempel kan ett barn som föds med klumpfot ta sig fram ganska normalt om han eller hon får fysioterapi och operationer tidigt i livet. Om inte så blir förmågan att gå och stå tämligen inskränkt och smärtsam. En människa som förlorat ett ben kan gå med en protes och kryckor eller ta sig fram på egen hand med en lätt rullstol. I bägge fallen får deras rörelsehinder mindre allvarliga konsekvenser och de kan lättare ta sig fram var de vill i sina arbeten och på fritiden. Kort sagt, de blir kapabla att delta i aktiviteter på samma villkor som andra människor.

Specialundervisning

Här rör det sig för det mesta om blinda och döva barn, eller barn

med starkt nedsatt syn eller hörsel. Det största utmaningen är att lära dem att kommunicera, så att de som andra barn kan nå fram till varandra, vänner, familj, och därmed lära sig så mycket som möjligt av vad andra barn lär sig i skolan och på fritiden.

Döva barn och ungdomar får lära sig ett afghanskt teckenspråk. Men minst lika viktigt är att deras familjer lär sig de grundläggande tecknen. Blinda barn lär sig det afghanska alfabetet genom punktskrift (*Braille*). På så vis lär de sig att läsa och räkna som andra barn. Somliga av dem går sedan över till den vanliga skolan, men då behöver lärarna få vägledning. RADs tränare ger råd och följer upp. En annan grupp med speciella behov är de som inte lär sig lika fort eller mycket som andra barn men även de kan lära sig att ta hand om sig själva och bli mer självständiga, hjälpa till och få egna uppgifter.

Egen inkomst

Yrkesutbildning och arbete är ett prioriterat område inom RAD-programmet. Alla grupper av funktionshindrade behöver arbete för att kunna få egna inkomster och bli mer självständiga. Afghanistan är ett land som är berömt för sina mattor. I synnerhet döva och rörelsehindrade flickor och kvinnor lär sig teknikerna för att knyta mattor efter traditionella mönster. Det ger en god utkomst.

RAD ger lån för inköp av material. Det är lån som betalas tillbaka i enlighet med avtal när inkomsterna senare blir regelbundna. Samma villkor gäller för andra hantverk som att sy kläder, brodera, väva, skomakeri

LENNART BERGGREN

En 15-årig blind pojke tränar braille (punktskrift) på SAKs skola för handikappade i staden Taloqan i Takharprovinsen i nordöstra Afghanistan.

eller att för att driva en egen affär i basaren. Det kan också röra sig om att skaffa sig en ko, några hönor eller getter som ger inkomst till familjen.

Huvudsaken är att de funktionshindrade blir mindre beroende av sina familjer, att de inte blir en börda utan får ökad status. Ibland kan de bli den viktigaste personen för familjeförsörjningen. Detta gäller både kvinnor och män.

Egna intressegrupper

RAD underlättar också för funktionshindrade att bilda sina egna intressegrupper. Först och främst för att de ska kunna möta varandra och utbyta erfarenheter men inte minst för att skapa organisationer som kan kämpa för funktionshindrades rättigheter på olika nivåer i samhället. Dessa organisationer är svaga i dagens Afghanistan. De har svårt att göra sina röster

höra inför myndigheter och i lokala utvecklingsprogram.

Det finns över huvud taget inga motsvarigheter till de starka och demokratiska handikapporganisationer som vi har i Norden. Men det finns några tämligen militanta organisationer som består av mestadels krigsveteraner. De har ordnat ganska drastiska demonstrationer såsom att blockera hårt trafikerade gator i Kabul mitt i eftermiddagsrushen. De har även hotat ministern för martyrer och handikappade med bensin och tändstickor och att även tända eld på sig själva. Detta skedde på De funktionshindrades dag den 3 december 2005 i ren desperation över att inte bli hörda och att sakna den mest elementära välfärden.

På lokal nivå förmedlar RAD kunskap om funktionshindrades rättigheter, och om olika sätt att organisera sig på. SAK stödjer också organisationer på distrikts- och provinsnivå. Här samlas både civila funktionshindrade och krigsveteraner, dock inte alltid utan konflikter.

Mycket återstår

Som synes är RAD ett omfattande program. De tjänster vi erbjuder och de aktiviteter vi stödjer är i de nordiska länderna fördelade på en rad olika organisationer och är på det stora hela myndigheternas ansvar.

Fysioterapi hör där till den offentliga hälsovården. Utbildning av barn med speciella behov är de statliga skolverkens förpliktelse. Det gäller även utbildningen av lärare för dessa barn och ungdomar. Och funktionshindrade har som regel tillgång till yrkesutbildning och arbete i Norden. Somliga arbetsplatser, särskilt inom den offentliga sektorn, har kvoter för funktionshindrade.

Inget av detta gäller i Afghanistan. Stora delar av befolkningen – inte bara de funktionshindrade – saknar den mest grundläggande välfärden, arbeten och rättigheter. De funktionshindrade är de mest utestängda med sämst tillgång till de få möjligheter som ändå finns. Det är endast frivilligorganisationer som SAK och andra internationella organisationer som stödjer arbetet med och för funk-

tionshindrade. RAD är det största programmet inom det här området och det mest omfattande i Afghanistan. Ändå verkar vi bara i vissa distrikt i 10 av 34 provinser. I de flesta fall är vi ensamma i dessa områden. På några andra ställen har vi ett gott samarbete med andra organisationer. Men det finns fortfarande stora vita fläckar på den afghanska kartan där inga organisationer verkar.

Och framtiden då...

Trots mycken osäkerhet och brist på resurser – både mänskliga och ekonomiska – pågår det trots allt en långsam utveckling. En laglig regering och ett hyfsat demokratiskt valt parlament är på plats liksom ministerier som försöker ta sig an de olika samhällssektorerna. Ministeriet för martyrer och handikappade har ansvar för de funktionshindrades välfärd men saknar ekonomiska resurser. Så sakteliga börjar ministerierna för hälsa, utbildning, arbete och välfärd bli medvetna om att de har ansvar för att inkludera funktionshindrade i sina planer och policier.

På nationell nivå arbetar RAD aktivt med att bidra till upplysning och policyutveckling. Ett annat viktigt område är att främja integrering och utveckling av funktionshindrades rättigheter i det civila samhället. Här försöker vi knyta an till och samverka med lokala utvecklingsprogram av mer generell karaktär.

Förutsatt att den fredliga utvecklingen fortsätter hoppas vi att RADs tjänster kan tas över av andra samhällsaktörer inom hälsa, utbildning, arbetsmarknad etc. RADs främsta roll är att stödja en lokal utveckling där funktionshindrade integreras till fullo och får möjlighet att prägla vad som sker utifrån sina egna intressen.

Vi vill också – i den mån de funktionshindrade är intresserade av det – vara med och stärka deras organisationer och vara deras förespråkare i de sammanhang där de själva finner det lämpligt. ■

Anne Hertzberg arbetar i Kabul som SAKs tekniska rådgivare inom RAD-programmet.

